

Директор школи

ЗАТВЕРДЖУЮ

Р.П.Заброцький

Наказ від 21.08.2025 р № 55-2

ІНСТРУКЦІЯ №4

З ОХОРОНИ ПРАЦІ

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ ХІМІЇ ТА ЛАБОРАНТА

1. Загальні положення

1.1. Дія інструкції поширюється на вчителя хімії (лаборанта) під час роботи в кабінеті (лабораторії) хімії.

1.2. Робоче місце учителя хімії (лаборанта) є кабінет хімії.

1.3. Робочий час учителя визначається щотижневим розкладом уроків, спецкурсів, факультативних занять, гуртків з хімії та часом, необхідним для їх підготовки. Робочий час лаборанта визначається відповідно до щотижневого навантаження. Тривалість перебування учителя (лаборанта) на робочому місці фіксується у «Журналі обліку робочого часу працівників гімназії» та «Журналі місцевих відряджень».

1.4. Робоче місце учителя (лаборанта) обладнано штучним освітленням, витяжною шафою, водопроводом, каналізацією, рукомийником, необхідними меблями. В роботі учитель (лаборант) використовують комп'ютер, хімічне обладнання та посуд, хімічні реактиви, навчально-методичні посібники, підручники, таблиці, канцелярське приладдя.

1.5. Учитель здійснює навчально-виховний процес із урахуванням особливостей курсу хімії, в першу чергу його практичної спрямованості. При проведенні практичних та лабораторних робіт, демонстраційних дослідів учитель використовує прилади, реактиви, що потребують певних умов зберігання і обережного ставлення (речовини підвищеної фізіологічної активності; легкозаймісті тверді та рідкі речовини; речовини, які виділяють при взаємодії з водою легкозаймісті гази; прилади для нагрівання; скляний посуд).

1.6. Лаборант, який працює під керівництвом завідувача кабінету (вчителя хімії), відповідає за:

- зберігання та експлуатацію обладнання, підготовку його до лабораторних і практичних робіт, демонстраційних дослідів;

- профілактичне обслуговування (чищення, витирання пилу, миття тощо) хімічного посуду, приладів та апаратури, пристроїв і приладдя;

1.7. За даною інструкцією вчитель хімії (лаборант) інструктується перед початком роботи (первинний інструктаж), а потім через кожні 3 місяців (повторний інструктаж).

Результати інструктажу заносяться в „Журнал реєстрації інструктажів з охорони праці”. У разі необхідності з учителем проводять позаплановий та цільовий інструктажі з охорони праці.

1.8. За невиконання даної інструкції вчитель хімії (лаборант) несе дисциплінарну, матеріальну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

1.9. Учителем хімії (лаборантом) може працювати особа, яка має спеціальну педагогічну освіту, підтверджену документом встановленої форми (дипломом).

1.10. До роботи вчителем хімії (лаборантом) допускаються особи не молодші 18 років, які пройшли вступний інструктаж з охорони праці, інструктаж на робочому місці, інструктаж з пожежної безпеки, навчання з електробезпеки, з наступною перевіркою знань, та пройшли медичний огляд в установленому порядку.

1.11. Учитель (лаборант) проходить навчання і перевірку знань з електробезпеки (щорічно) та з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності (один раз на три роки).

1.12. Учитель хімії (лаборант) повинен:

1.12.1. Виконувати правила внутрішнього трудового розпорядку, норми, правила та інструкції з охорони праці, пожежної безпеки.

1.12.2. Під час роботи у приміщенні гімназії вчитель хімії (лаборант) повинен користуватись зручним одягом та взуттям на безпечних підборах, бути уважним і обережним під час пересування сходовими маршами та по підлозі.

1.12.3. Виконувати тільки ту роботу, яка доручена керівником робіт та по якій він проінструктований.

1.12.4. Не виконувати вказівок, які суперечать правилам охорони праці

1.12.5. Дотримуватись правил зберігання хімічного обладнання та реактивів. Не допускати в приміщення де зберігаються хімічні реактиви, сторонніх осіб.

1.12.6. Пам'ятати про особисту відповідальність з виконання правил охорони праці та відповідальність за безпеку всіх учасників навчально-виховного процесу.

1.12.7. Контролювати обладнання навчального кабінету протипожежним інвентарем, медичними та індивідуальними засобами захисту, а також наочною агітацією з питань забезпечення безпеки життєдіяльності;

1.12.8. Проводити інструктажі учнів з правил безпеки праці під час навчальних занять з обов'язковою реєстрацією в журналі реєстрації інструктажів або журналі обліку навчальних занять.

1.12.9. Вміти надати першу медичну допомогу потерпілим від нещасних випадків, негайно повідомляти про нещасні випадки на виробництві керівникові закладу.

1.12.10. Вміти користуватись первинними засобами пожежегасіння.

1.12.11. Дотримуватись санітарно-гігієнічних норм на робочому місці (режиму провітрювання, прибирати робочий стіл, обладнання, посуд після проведення хімічних дослідів).

1.12.12. Дотримуватися встановленого в гімназії режиму праці та відпочинку і вимагати його дотримання від учнів.

1.13. Учитель хімії (лаборант) повинен вміти:

- працювати з нагрівальними, вимірювальними, спеціальними приладами;

- конструювати і монтувати прилади;

- обробляти скло і знати прийоми поводження з хімічним посудом і приналежностями, в тому числі з отруйними, вогнебезпечними, агресивними розчинами;

- готувати розчини і вміти проводити для цього потрібні розрахунки;

1.14. Забороняється вживати спиртні напої в робочий час, а також приступати до роботи в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Палити в приміщеннях будівель закладу та на території закладу забороняється.

1.15. Основні небезпечні та шкідливі виробничі фактори, що можуть впливати на вчителя хімії (лаборанта):

- токсична та подразнююча дія через органи дихання, шкіру та слизові оболонки хімічних реактивів;

- фізичне травмування (хімічні та термічні опіки, поранення);

- ураження електричним струмом;

- психофізіологічна напруга (висока концентрація уваги, інтелектуальне навантаження, напруга зору, навантаження на опорну систему).

1.16. Вчитель хімії (лаборант) забезпечується згідно з діючими нормами спецодягом (халат, захисні окуляри, гумові рукавички). Спецодяг та інші засоби індивідуального захисту зберігаються у кабінеті хімії.

2. Вимоги безпеки перед початком роботи

- 2.1. Привести в належний вигляд та одягти спецодяг.
- 2.2. Перевірити стан робочих місць учнів.
- 2.3. Перевірити справність лабораторного обладнання.
- 2.4. Для запобігання потрапляння парів реактивів у повітря перевірити, чи герметично закриті склянки, у яких зберігаються реактиви.
- 2.5. Перевірити температурний режим в приміщенні.
- 2.6. Перевірити освітленість робочого місця. Освітлення має бути достатнім, але не засліплювати очі.
- 2.7. Перевірити подачу води.
- 2.8. Детально ознайомитися з характером роботи, яку треба буде виконувати.
- 2.9. При встановленні порушень вимог охорони праці в приміщенні для занять, учитель не повинен розпочинати роботу з учнями до усунення недоліків, які загрожують їхньому життю та здоров'ю.
- 2.10. Учитель (лаборант) зобов'язаний повідомити керівника або відповідальну посадову особу навчального закладу про причини відміни занять у кабінеті.

3. Вимоги безпеки під час роботи

3.1. Загальні вимоги при роботі з хімічними реактивами та обладнанням

- 3.1.1. Хімічні досліди необхідно проводити в тих умовах і по порядку, з такими кількостями й концентраціями речовин і приладами, які зазначені в інструкції до проведення експерименту. Всі досліди, призначені для проведення учнями, повинні бути попередньо виконані вчителем. При цьому всі реактиви мають використовуватися з того лабораторного посуду, з якого їх одержують учні, і в таких кількостях, у яких їх застосовують учні.
- 3.1.2. Хімічні реактиви для дослідів відповідно до Типових переліків учням видає вчитель хімії у кількостях, необхідних для даного експерименту.
- 3.1.3. Доступ учнів до місця зберігання хімічних реактивів повинен бути виключений.
- 3.1.4. Під час дослідів залишати робоче місце учням не дозволяється.
- 3.1.5. Досліди, що супроводжуються виділенням шкідливих газів і пари, треба проводити лише у витяжній шафі зі справною діючою вентиляцією.
- 3.1.6. Встановлені у витяжній шафі прилади, в яких проводять досліди з легкозаймистими або вибухонебезпечними речовинами, необхідно обгороджувати з боку стулок шафи захисним екраном. Досліди з такими речовинами виконує тільки вчитель.
- 3.1.7. Етикетку на склянках з рідкими реактивами слід закривати поліетиленовою липкою стрічкою або іншим прозорим матеріалом, що захищає етикетку від хімічної дії реактиву.
- 3.1.8. Визначаючи речовину за запахом, необхідно легким рухом долоні над горлом посудини спрямувати пару або газ до носа і вдихати обережно, не нахилиючись до посудини.
- 3.1.9. Не дозволяється брати реактиви незахищеними руками. Для цього слід використовувати ложки, шпателі або совочки.

3.1.10. Насипати або наливати реактиви необхідно на столі, сухі — над аркушем паперу, рідкі — над скляною посудиною. Просипаний або пролитий реактив не дозволяється зсипати-або зливати назад у основну тару.

3.1.11. Для нейтралізації пролитих на стіл чи підлогу кислот або лугів у кабінетах хімії мають бути склянки із заздалегідь приготовленими нейтралізуючими розчинами (соди — для кислот та оцтової кислоти — для лугів).

Тверді відходи, які накопичуються у кабінеті (лабораторії) хімії, необхідно збирати в окрему тару і ліквідувати у місцях, узгоджених з органами санітарного і пожежного нагляду.

3.1.12. Закріплювати хімічний посуд (колби, стакани тощо) у тримачах штатива слід обережно, обертаючи його навколо осі, поки не відчується невелике затруднення в обертанні.

3.1.13. Нагрівати хімічні реактиви для дослідів необхідно тільки у тонкостінному скляному або фарфоровому посуді. Під час нагрівання рідин не можна заглядати згори в посудину для запобігання травмам внаслідок розбризкування нагрітої речовини.

3.1.14. Залишати без нагляду запалені спиртівки, увімкнені електронагрівальні прилади реактиви не дозволяється.

3.1.15. Під час проведення практичних занять у кабінеті хімії учитель та лаборант повинні користуватися спецодягом і засобами індивідуального захисту (окулярами, гумовими рукавицями).

3.1.16. Якщо під час занять стався нещасний випадок (отруєння, хімічні й термічні опіки, травми осколками скла тощо) або раптово погіршився стан здоров'я вчителя або лаборанта необхідно викликати медичного працівника.

3.1.17. Учитель (лаборант) зобов'язаний повідомляти керівника закладу про всі недоліки в забезпеченні охорони праці, які знижують рівень безпеки життєдіяльності людини (норми освітленості, травмонебезпеки обладнання, інструментів тощо).

3.2. Вимоги безпеки при роботі з кислотами і лугами

3.2.1. Основні кількості кислот та інших агресивних речовин треба зберігати в спеціально призначеному приміщенні.

3.2.2. Концентровані кислоти, а також аміак необхідно обережно розливати під витяжкою, щоб запобігти травмам.

3.2.3. Розливати кислоти та інші агресивні рідини з великих ємкостей у видаткові склянки слід за допомогою сифона з гумовою грушею, ручним насосом або ножною повітродувкою. Використовувати електричні повітродувки з цією метою не дозволяється.

3.2.4. Переносити склянки ємкістю більш ніж 5 л з реактивами необхідно в плетених корзинах, ящиках або іншій тарі, що гарантує безпечне транспортування.

Переносити або навіть підіймати склянки з агресивними реактивами за шийку посудини не дозволяється.

Доставлені у лаборантську реактиви розміщують у призначених для них місцях.

3.2.5. Для одержання розчинів із концентрованих кислот необхідно лити кислоту у воду, а не навпаки, постійно перемішуючи. Розчинення концентрованої кислоти у воді (особливо, сульфатної) супроводжується сильним нагріванням і розбризкуванням рідини, що може призвести до опіків.

3.2.6. Для розбавлення концентрованих кислот, їх змішування, а також для змішування речовин, що супроводжуються виділенням теплоти, потрібно користуватися хімічним тонкостінним скляним або фарфоровим посудом.

3.2.7. Щоб уникнути опіків порожнини рота, а також отруєння, забороняється набирати розчини кислот, лугів та інших агресивних рідин у піпетку ротом. Для

засмоктування цих речовин потрібно користуватися піпетками з різними пастками та гумовою грушею.

3.2.8. Розчиняти луги слід у фарфоровому посуді, повільно додаючи до води невеликі порції лугу при безперервному перемішуванні. Шматочки лугу можна брати тільки пінцетом або щипцями.

3.2.9. Великі шматки їдких лугів потрібно розколувати на дрібні в спеціально відведеному місці.

3.2.10. Під час всіх операцій з кислотами і лугами треба обов'язково застосовувати засоби індивідуального захисту: халат та гумовий фартух, гумові рукавиці, захисні окуляри тощо.

3.2.11. Розлиті кислоти або луги необхідно негайно засипати піском, нейтралізувати і після цього прибрати.

3.3. Вимоги безпеки при роботі з металічним натрієм

3.3.1. Лужний метал натрій енергійно взаємодіє з водою, при цьому виділення водню супроводжується вибухом. Тому під час роботи з металічним натрієм слід бути особливо обережним.

3.3.2. Не можна допускати, щоб натрій мав контакт з водою, вологими предметами, органічними сполуками, що містять хлор, твердим оксидом карбону (IV) (сухим льодом).

3.3.3. Всі роботи з металічним натрієм треба виконувати на піддонах у витяжній шафі, використовуючи захисні окуляри і гумові рукавиці, віддалік від джерел води і тепла.

3.3.4. Не дозволяється працювати з натрієм за вологості в приміщенні більш ніж 60%.

3.3.5. Зберігати металічний натрій необхідно в скляній тарі, яка щільно закрита пробкою, під шаром зневодненого гасу, парафіну або трансформаторного мастила. Банки зберігаються в металевому ящику з піском.

3.3.6. Виймати металічний натрій з тари, завантажувати його в апарати тощо треба лише сухим пінцетом або тигельними щипцями. Гас, парафін та трансформаторне мастило з поверхні металу витирають фільтрувальним папером.

3.3.7. Різати металічний натрій потрібно на фільтрувальному папері сухим і гострим ножем. Первинне різання натрію треба виконувати під шаром трансформаторного мастила або гасу для зняття верхнього пероксидного шару, оскільки внаслідок контакту пероксидних сполук з чистим металом на відкритому повітрі може бути вибух.

3.3.8. Викидати залишки металічного натрію в каналізаційну раковину або тару для збирання сміття не дозволяється. Нейтралізація відходів натрію здійснюється відповідно до додатка 1.

3.3.9. Прилади і посуд, в яких можлива наявність частинок металічного натрію, треба спочатку промити етиловим спиртом і тільки після цього, коли весь метал розчиниться в ньому, можна промивати водою.

3.3.10. Для гасіння металічного натрію, що загорівся, треба користуватися порошковим вогнегасником, сухим піском, сухою магнезією або ковдрою. Не дозволяється застосовувати для гасіння лужних металів воду, пінні вогнегасники та оксид карбону (IV) (вуглекислоту).

3.4. Вимоги безпеки при роботі з органічними розчинниками

На практичних заняттях в кабінеті хімії використовуються органічні розчинники, які мають значну токсичність і утворюють з повітрям вибухонебезпечні суміші: ацетон, бензин, бензол, етиловий, бутиловий і метиловий спирти тощо.

За ступенем небезпечності розчинники, що застосовуються в кабінетах хімії, належать до трьох груп:

- розчинники, що зумовлюють здебільшого гострі отруєння з переважаючим явищем наркозу — бензин, етиловий і бутиловий спирти, ацетон;
- розчинники більш токсичні, що спричиняють гострі отруєння — метиловий спирт (метанол) тощо;
- розчинники, що мають високу токсичність, крім гострих отруєнь спричиняють стійкі зміни функції кровоносних органів і нервової системи — бензол тощо.

За ступенем пожежної безпеки більшість з них належить до легкозаймистих.

- 3.4.1. Під час роботи з органічними розчинниками слід бути особливо обережним, роботу виконувати обов'язково у витяжній шафі.
- 3.4.2. Прилад, у якому демонструють дослід, пов'язаний з небезпекою вибуху, з боку учнів повинен бути захищений екраном із органічного скла. Експериментатор захищає очі окулярами або маскою з козирком із оргскла.
- 3.4.3. Перед початком роботи з легкозаймистими розчинниками всі пальники, що є у витяжній шафі, де виконується дослід, треба загасити, а електричні нагрівники — вимкнути.
- 3.4.4. Роботу, пов'язану з небезпекою загоряння, спалаху або вибуху, треба виконувати стоячи.
- 3.4.5. Нагрівання і перегонку легкозаймистих і горючих органічних розчинників дозволяється виконувати лише на водяній або паровій бані, використовуючи електронагрівники.
- 3.4.6. Кількість розчинників, що є одночасно в кабінеті хімії, не повинна перевищувати потреби для уроку, що проводиться.
- 3.4.7. Зберігати розчинники слід в товстостінному скляному посуді з притертою пробкою. Зберігати ці рідини в тонкостінному посуді не дозволяється.
- 3.4.8. Якщо в кабінеті хімії розлито невелику кількість органічних розчинників (до 0,05 л), треба загасити відкрите полум'я у всьому приміщенні і провітрити його.

3.5. Правила користування витяжною шафою

- 3.5.1. Витяжну шафу вмикають не пізніше ніж за 15 хв до початку роботи.
- 3.5.2. Стулки витяжної шафи під час роботи мають бути максимально закритими з невеликим зазором для тяги. Відкривати їх дозволяється тільки на час використання встановлених у шафі приладів або в разі іншої потреби на висоту, зручну для роботи, але не більше як половина висоти отвору.
- 3.5.3. Підняті стулки на час роботи у витяжній шафі закріплюють за допомогою наявних для цього пристроїв.
- 3.5.4. Якщо витяжна шафа має кілька стулок, то ті, якими не користуються, повинні бути закритими. У разі порушення цього правила знижується ефективність вентиляції.
- 3.5.5. Щоб запобігти проникненню шкідливих газів і пари з витяжної шафи до приміщення кабінету, вентиляцію треба відрегулювати так, щоб у шафі утворювалося невелике розрідження.

3.6. Правила роботи й скляним лабораторним посудом та іншими виробами із скла

- 3.6.1. Під час роботи на установці, виготовленій зі скла або з елементами зі скла, в умовах, коли є хоч невелика ймовірність аварії, необхідно обгородити всю установку захисним екраном із оргскла, а найнебезпечніші ділянки установки — металевою сіткою або металевим кожухом.
- 3.6.2. Під час збирання скляних приладів застосовувати підвищені зусилля не дозволяється. При з'єднанні окремих частин зі скла необхідно захищати руки

тканиною. Щоб полегшити збирання приладів, кінці скляних трубочок змочують водою, вазеліном або гліцерином.

3.6.3. Усі види механічної і термічної обробки скла слід виконувати з використанням захисних окулярів.

3.6.4. Щоб обрізати кусок скляної трубки або палички, необхідно зробити на ній надріз напилком або іншим інструментом, який ріже скло, після чого взяти трубку обома руками і легким натиском у напрямі, протилежному надрізу, зламати її. Після розлому гострі кінці слід оплавити або обробити наждачним папером.

Якщо хімічні реактиви надійшли до кабінету хімії в ампулах, необхідно обережно зробити надріз, як у випадку зі скляною паличкою, відламати шийку ампули, тримаючи ампулу над лотком або іншою посудиною. Потім обережно пересипати або перелити вміст ампули у заздалегідь заготовлену склянку (наприклад, бром чи йод необхідно тримати в склянці із темного скла).

3.6.5. Кінці скляних трубок і паличок, що застосовують для розмішування розчинів та іншої мети, мають бути оплавлені.

3.6.6. Для змішування або розбавлення речовин, що супроводжуються виділенням теплоти, а також для нагрівання хімічних речовин слід використовувати фарфоровий або тонкостінний скляний посуд.

Пробірки, круглодонні колби, фарфорові чашки можна нагрівати на відкритому вогні, плоскодонні колби і стакани слід нагрівати тільки на металевому розсікачі полум'я.

3.6.7. Посудину з гарячою рідиною не можна закривати притертою пробкою доти, поки вона не охолоне.

3.6.8. Щоб відкрити пробку в посудині, яку заїло, необхідно спочатку обережно постукати по обводу пробки знизу догори дерев'яним молоточком або брусочком. Якщо це не допомагає, потрібно обережно підігріти шийку посудини так, щоб не нагрілась вся пробірка. Нагрівати можна рушником, змоченим гарячою водою, обгорнувши ним шийку посудини, або над полум'ям спиртового пальника, обертаючи посудину навколо осі, не торкаючись полум'я. Не можна нагрівати посудину над відкритим полум'ям, якщо в посудині містяться легкозаймисті, вибухонебезпечні або отруйні речовини.

3.6.9. Великі хімічні стакани слід піднімати двома руками так, щоб відігнуті краї (бортики) спиралися на вказівний та великий пальці.

3.6.10. Установку або окремі частини її, що перебувають під вакуумом, слід захищати дротяним екраном (сіткою); під час роботи користуватися захисними окулярами.

3.6.11. Скляні посудини, призначені для роботи під вакуумом, заздалегідь випробують на максимальне розрідження. Перед випробуванням посудину потрібно обгорнути рушником або натягнути на неї металеву сітку. Такі самі заходи безпеки застосовують під час проведення фільтрування під розрідженням. Застосовувати плоскодонний посуд (перегонну колбу, приймач) у вакуумних установках і приладах не дозволяється.

3.6.12. Тонкостінну посудину під час закривання гумовою пробкою (наприклад, при влаштуванні промивалки) тримають за верхню частину шийки, пробку злегка повертають, руки при цьому захищають рушником.

3.6.13. Роботу з отруйними, вогне- і вибухонебезпечними речовинами, а також роботи, що проводяться під тиском або вакуумом, слід виконувати в приладах і посуді з високоякісного, термостійкого скла.

3.6.14. Нагріваючи рідину в пробірці або колбі, необхідно закріплювати їх так, щоб отвір пробірки або шийка колби були направлені в напрямі від себе і сусідів по

роботі; при цьому посуд наповнюють рідиною не більше ніж на третину об'єму. Протягом усього процесу нагрівання не дозволяється нахилитися над посудиною і заглядати в неї.

3.6.15. При нагріванні хімічних речовин в пробірці або колбі не дозволяється тримати їх руками, треба закріплювати в тримачі для пробірок або в лапці штатива (зажим повинен бути біля отвору пробірки).

3.7. Вимоги безпеки при зберіганні хімічних реактивів

3.7.1. Загальні вимоги

3.7.1.1. Хімічні реактиви зберігають у приміщенні лаборантської згідно правил зберігання і у відповідності із сертифікатом про термін зберігання заводу-виготовлювача.

Основні (запасні) кількості цих речовин, які визначаються відповідно до Типових переліків, зберігають у спеціальному ізольованому приміщенні за межами кабінету (лабораторії) хімії.

3.7.1.2. Кожний реактив потрібно зберігати в одному й тому самому відведеному для нього місці.

Хімічні реактиви груп зберігання 2—6 необхідно зберігати на окремих полицях в шафах у лаборантській.

Дозволяється розміщувати в кабінеті хімії реактиви 8-ї групи зберігання і розчини, призначені для проведення практичних занять, за умови, що шафи зачиняються, а ключі від них зберігаються у вчителя хімії.

3.7.1.3. Слабкі розчини кислот дозволяється зберігати в товстостінному скляному посуді на нижніх полицях витяжної шафи або у спеціальній шафі з природною вентиляцією на хімічно стійких піддонах.

У шафах, де зберігаються реактиви, не дозволяється зберігати розчини лугів у склянках з притертими пробками, легкозаймисті та горючі рідини — у посуді з полімерних матеріалів.

3.7.1.4. Рідкі хімічні реактиви зберігають у товстостінних склянках з притертими пробками, тверді — у товстостінних скляних банках також з притертими пробками.

3.7.1.5. На кожній склянці, банці повинна бути етикетка з точною назвою реактиву та його формулою, крім того відповідно до ГОСТ 3885-73 «Реактиви і особливо чисті речовини. Правила приймання, відбору проб, фасування, упаковка, маркування» на тарі має бути етикетка з написом, що свідчить про наявність у речовини отруйних, вогне- та вибухонебезпечних властивостей:

- червона — «Вогненебезпечне»,
- жовта — «Отрута»,
- блакитна — «Вибухонебезпечне»,
- зелена — «Берегти від води».

3.7.1.6. Зберігати хімічні речовини із нерозбірливими написами та без етикеток не дозволяється.

3.7.2. Зберігання вогне- і вибухонебезпечних речовин

3.7.2.1. Вогне- і вибухонебезпечні речовини, що застосовують в кабінетах хімії, відповідно до Правил пожежної безпеки в Україні, за правилами спільного зберігання можна поділити на такі групи:

- речовини, що можуть утворювати вибухові суміші: нітрати калію, кальцію, натрію, барію та інші нітрати;
- самозаймисті від води й повітря речовини: натрій металічний, кальцій металічний, карбід кальцію, пероксид барію;

— легкозаймисті й горючі речовини, тобто речовини, які легко спалахують від дії відкритого полум'я; до них належать:

1) рідкі речовини: бензин, бензен (бензол), ацетон, скипидар, гас, спирти (етанол, метанол, бутанол та інші), діетиловий ефір (етер) тощо;

2) тверді речовини: целулоїд, фосфор червоний та інші;

— речовини, що спричиняють спалахування: бром, нітратна і сульфатна кислоти, оксид хрому (V), перманганат калію та інші;

— горючі речовини: сірка, вугілля та інші.

Кожна з перелічених груп речовин повинна зберігатися окремо одна від одної.

3.7.2.2. Склянки й банки з легкозаймистими і вогненебезпечними хімічними речовинами треба зберігати у лаборантській в залізних шафах або в спеціальних металевих ящиках, що закриваються кришкою, стінки й дно яких викладають із негорючих матеріалів. Для того щоб у ящику не утворювалась вибухонебезпечна концентрація парів, на кришці роблять 5-6 отворів діаметром 0,005— 0,01 м. Ящик фарбують у світлий колір, на кришці й стінках наносять знак 1.1 або 2.1, ГОСТ 12.4.026-76 «Кольори сигнальні і знаки безпеки». Ящик має металеві ручки для транспортування. На внутрішній поверхні кришки ящика перелічують усі легкозаймисті й вогненебезпечні хімічні речовини, що містяться в ньому. Ящики встановлюють на підлозі не ближче ніж 2 м від проходів і нагрівальних приладів.

3.7.2.3. При зберіганні вогне- і вибухонебезпечних речовин, виходячи з фізико-хімічних властивостей, треба додержуватися додаткових заходів безпеки, а саме:

— діетиловий (сірчаний) ефір потрібно зберігати ізольовано від інших речовин у холодному і темному місці, бо при його зберіганні на світлі утворюється вибухова речовина — пероксид етилу;

— металічний натрій повинен зберігатися в товстостінних скляних банках з широкими шийками, які щільно закриваються пробкою під шаром сухого (без вологи) гасу, парафіну або трансформаторного мастила в ящиках з піском;

— перманганат калію, пероксид водню, хлоратну (VII) кислоту (концентровану) та інші окисники не можна зберігати разом з відновниками — вугіллям, сіркою, крохмалем тощо;

— металічний натрій і фосфор не можна зберігати разом з бромом і йодом;

— при зберіганні перманганату калію слід пам'ятати, що він сприяє спалахуванню горючих матеріалів: гліцерин спалахує внаслідок стикання з порошком перманганату калію при кімнатній температурі; при змочуванні порошку перманганату калію міцною сульфатною кислотою утворюється неміцний продукт (Mn_2O_3), який легко розкладається з вибухом; при розтиранні порошку перманганату із сіркою або фосфором відбувається вибух.

3.7.2.4. Місткість скляного посуду для зберігання легкозаймистих рідких речовин не повинна перевищувати 1 л. Якщо місткість більша за 1 л, посуд розміщують у герметичному металевому футлярі.

3.7.2.5. Кристалічний йод треба зберігати в товстостінній, з темного скла банці з притертою пробкою.

3.7.2.6. У приміщенні, де зберігають хімічні реактиви, повинні бути засоби пожежогасіння: вогнегасники, ковдра із негорючих матеріалів, ящик або відро з піском.

3.7.3. Зберігання токсичних речовин

3.7.3.1. Всі хімічні речовини, що входять до групи 7 мають фізіологічну активність у малих дозах і через те потребують особливо обережного ставлення. Усі досліди з ними проводить тільки вчитель.

3.7.3.2. Реактиви 7-ї групи зберігаються окремо у металевому ящику (сейфі), який надійно зачиняється, ключі від нього повинні бути у керівника навчального закладу і завідувача кабінету хімії.

3.7.3.3. На внутрішній поверхні дверцят сейфа наводять перелік реактивів із зазначенням розміщених для зберігання максимальних мас або об'ємів речовин, який затверджений наказом по навчальному закладу.

Примітка. У сейфі зберігають:

- верхня полиця: бром, амонію дихромат, барію нітрат, оксид, хлорид, калію гідроксид, калію дихромат, роданід, хромат, кобальту сульфат, натрію сульфат наонагідрат, натрію фторид, натрію гідроксид, нікелю сульфат, хрому (III) хлорид, плумбуму ацетат, аргентуму нітрат, цинку сульфат, йод кристалічний;

- нижня полиця: хлорметилен (метиленхлорид), фенол, анілін.

3.7.3.4. Не дозволяється змінювати розташування реактивів у сейфі і перефасовувати із заводської тари реактиви і матеріали, відмічені в додатку 3 позначками х, хх.

3.7.3.5. Розчини формаліну з масовою часткою речовини вище 5% необхідно зберігати разом з легкозаймистими і горючими рідинами.

3.7.3.6. Лужні метали (2 група зберігання) дозволяється зберігати разом з легкозаймистими і горючими рідинами. Шар консерванту над металом повинен бути не менше 0,01 м.

3.7.3.7. Зберігання, використання і облік хімічних речовин 7-ї групи покладається на вчителя хімії, який веде спеціальний журнал.

4. Вимоги безпеки після закінчення роботи

4.1. Зібрати прилади, що використовувались під час проведення лабораторних чи практичних робіт, демонстраційних дослідів.

4.2. Перевірити правильність комплектації.

4.3. Перевірити приміщення кабінету (лабораторії), чи нема пошкоджень, несправностей.

4.4. Залишки кислот, лугів, органічних розчинників не дозволяється виливати в каналізацію. Відпрацьовані рідини потрібно зібрати у спеціально призначену тару.

4.5. Вимити скляний посуд, що використовувався під час проведення занять. Під час миття скляного посуду слід пам'ятати, що скло крихке, легко ламається і тріскається від ударів, різкої зміни температури. Для миття посуду щітками („йоржками“) дозволяється направляти дно посудини тільки від себе або вниз.

4.6. Провітрити приміщення.

4.7. Упорядкувати своє робоче місце. Прибрати в установлені місця наочні посібники,

журнали, зошити, інші матеріали.

4.8. Після закінчення роботи вимити ретельно руки з милом, зняти халат і повісити його в

шафу, призначену для зберігання спецодягу.

4.9. Вимкнути електроприлади та перекрити водопровідні крани.

4.10. Закрити вікна, кватирки, вимкнути світло, закрити приміщення та здати ключі у місце їх зберігання.

4.11. Повідомити адміністрацію гімназії про виявлені порушення з охорони праці.

5. Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях

5.1. Аварійна ситуація чи нещасний випадок можуть статися в разі:

- загорання в кабінеті хімії чи лабораторії;
- ураження електричним струмом;
- коли відбувся витік органічних розчинників, отруйних газів;
- травмування (термічні та хімічні опіки, поранення);
- прорив водогону або системи опалення.

5.2. У разі виникнення екстремальної ситуації слід негайно повідомити про це адміністрацію гімназії.

5.3. У випадку, коли розбився прилад, склянка з агресивною рідиною, розлита значна кількість органічних розчинників (більш ніж 0,05 л) і починають виділятися отруйні гази і пара, треба негайно вивести всіх учнів з приміщення і після цього приступити до ліквідації наслідків, користуючись засобами індивідуального захисту (халат, гумові рукавиці, респіратори, протигази):

- загасити в приміщенні всі пальники і вимкнути всі електричні прилади;
- відчинити вікна або кватирки і зачинити двері;
- розливу рідину засипати піском або тирсою і за допомогою дерев'яного совка або двох дерев'яних дощечок зібрати в тару;
- провітрювання приміщення припинити тільки тоді, коли повністю зникне запах розливої речовини або газу.

5.4. При виявленні ознак горіння (дим, запах гару, полум'я) необхідно:

- вивести з приміщення всіх учасників навчально-виховного процесу;
- повідомити пожежну охорону;
- повідомити адміністрацію;
- зачинити вікна і двері, щоб вогонь не поширювався до сусідніх приміщень;
- вимкнути електромережу;
- приступити до ліквідації осередка вогню, при цьому легкозаймисті та горючі рідини і електропроводку слід гасити піском, вогнетривким покривалом, порошковим вогнегасником; знеструмлену електропроводку можна гасити водою або будь-якими наявними вогнегасниками; загорання у витяжній шафі ліквідується вогнегасниками після вимкнення вентилятора.

5.5. Під час проведення практичних і лабораторних робіт, демонстраційних дослідів у кабінеті хімії можливі нещасні випадки (отруєння, хімічні й термічні опіки, травми осколками скла тощо). Слід пам'ятати, що чим швидше буде надано допомогу потерпілому, тим менше буде негативних наслідків. У разі необхідності потрібно негайно викликати швидку допомогу, повідомити про те, що сталося адміністрацію гімназії.

5.6. Надання першої допомоги у разі виникнення нещасних випадків.

5.6.1. Перша допомога у разі отруєнь

5.6.1.1. *Отруєння оксидом карбону(II)*

Ознаки отруєння: запаморочення голови, головний біль, слабкість, блювання, шум у вухах, судоми і втрата свідомості.

Перша допомога: негайно вивести потерпілого на свіже повітря, звільнити від одягу, який заважає диханню, давати вдихати кисень (чистий або з добавкою вуглекислоти (CO₂) з масовою часткою 5%). Потерпілого потрібно тримати в теплі, зігрівати грілками або теплими компресами до рук і ніг. У разі потреби — робити штучне дихання до прибуття лікаря.

5.6.1.2. *Отруєння сірководнем*

Ознаки отруєння: запаморочення голови, головний біль, нудота, загальна слабкість. У деяких випадках може настати раптова смерть внаслідок ураження дихальних шляхів.

Перша допомога: треба забезпечити потерпілому доступ свіжого повітря, дати вдихати кисень з добавкою вуглекислоти з масовою часткою 5—7%.

5.6.1.3. Отруєння оксидами нітрогену

Ознаки отруєння: оксиди нітрогену насамперед діють на слизову оболонку і дихальні шляхи, потім зумовлюють подразнення очей, сухість у горлі, кашель, іноді нудоту і блювання. Отруєння оксидами нітрогену особливо небезпечне для осіб, які страждають захворюваннями серця.

Перша допомога: Потерпілому дати дихати чистим киснем. У зв'язку з можливим набряканням легень і порушенням кровообігу слід уникати всяких зусиль, потрібен повний спокій. Не допускати охолодження тіла.

5.6.1.4. Отруєння хлором

Ознаки отруєння: подразнювання верхніх дихальних шляхів, за тривалої дії кашель посилюється і може завершитися спазмом окремих ділянок дихальних шляхів, а потім припиняється дихання. Навіть за короткочасної дії хлору треба остерігатися гострого набрякання легень.

Перша допомога: негайно вивести потерпілого на свіже повітря, звільнити від одягу, що заважає диханню. Дати дихати киснем або вдихати з ватки нашатирний спирт з етанолом, можна дати випити суспензію оксиду магнію (10 г на стакан води). Покласти до рук і ніг потерпілого теплі компреси.

5.6.1.5. Отруєння сірковим газом

Ознаки отруєння: подразнення слизових оболонок, кашель і чхання.

Перша допомога: потерпілого вивести на свіже повітря, вдихати з ватки нашатирний спирт з етанолом, застосувати інгаляцію розчином питної — соди з масовою часткою гідроген-карбонату натрію 2%.

5.6.1.6. Отруєння амоніаком (аміаком)

Ознаки отруєння: подразнення слизових оболонок, сльозотеча і запалення очей, сильний кашель, жар у горлі. Крім того у потерпілого з'являються нудота і приступи задухи.

Перша допомога: при отруєнні через вживання рідини з амоніаком дати випити велику кількість води з добавлянням до неї оцтової кислоти, викликати блювання, дати молока, ячний білок; при отруєнні внаслідок вдихання амоніаку вивести потерпілого на свіже повітря, вдихати з ватки пари розведеної оцтової кислоти.

5.6.1.7. Отруєння органічними рідинами

У разі потрапляння в організм через харчовий тракт отруйних органічних рідин: ацетон, формалін, метанол, анілін тощо, необхідно викликати блювання, а потім дати молока і ячний білок.

5.6.2. Перша допомога при опіках

Під час роботи в кабінеті (лабораторії) хімії найбільш імовірними є термічні та хімічні опіки.

5.6.2.1. При термічних опіках першого ступеня уражене місце обробляють етиловим спиртом, після чого накладають суху стерильну пов'язку; бо чисту тканину і звертаються до дерматолога. Ні в якому разі не можна проколювати пухир, змочувати місця опіків водою, припікати їх розчином перманганату калію, бриліантової зелені, розчином йоду, застосовувати «народні засоби», різні олії, вазелін, бо вони тільки підсилюють опіки, сповільнюють загоєння ран. При важких опіках необхідно і негайно відправити потерпілого до лікувального закладу.

5.6.2.2. У разі хімічних опіків уражену ділянку шкіри треба промити великою кількістю прохолодної води протягом 15—20 хв, забороняється обробляти обпечені місця ватним тампоном; потім промивають розчином питної соди з масовою часткою гідроген-карбонату натрію 2% (при потрапленні кислоти) або розчином оцтової або лимонної кислоти з масовими частками по речовинам 1-2% (при потрапленні лугу), ополоскують водою і накладають марлеву пов'язку з риванолом або фурациліном.